

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.16>
УДК 343.98

Світлана Миколаївна Кухарева
старший судовий експерт
відділу нормативно-правового забезпечення лабораторії організації
наукової, методичної діяльності, нормативного забезпечення
та міжнародного співробітництва

E-mail: svitlana.kukhareva@kndise.gov.ua

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

Дмитро Віталійович Кальной
завідувач відділу нормативно-правового забезпечення
лабораторії організації наукової, методичної діяльності,
нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва

E-mail: d.kalnoy@kndise.gov.ua

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті розглядаються законодавчі зміни в частині регулювання проведення судових експертиз та експертних досліджень. Аналізується їх практичне застосування у судово-експертній діяльності та використання результатів досліджень у судовій практиці. Здійснено короткий аналіз судової практики на предмет оцінювання судами висновків експертів, з урахуванням внесених змін до законодавства про судово-експертну діяльність, та визнання їх належними доказами у справі.

Ключові слова: *правове регулювання, експертиза, експертне дослідження, експерт, спеціальні знання, процес, обізнаність, попередження, законодавство.*

Постановка проблеми. Дослідження проблем правового регулювання судово-експертної діяльності в контексті внесення змін до законодавства пов'язане з необхідністю врегулювання належним чином питань проведення судових експертиз та експертних досліджень, зважаючи на наявність низки контраверсійних аспектів і суперечностей у такому регулюванні.

Зокрема щодо чіткого визначення та врегулювання правового і процесуального статусу висновку експерта та експертного дослідження. Застосування вимог законодавства про судово-експертну діяльність з урахуванням внесених змін, в частині надання висновку експерта на замовлення інших осіб до відкриття проваджень у справі, на практиці оцінюється досить критично, оскільки відповідні висновки можуть не враховуватися судами, як такі, що не мають відповідного процесуального статусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання особливостей і недоліків законодавчого врегулювання і застосування на практиці порядку призначення і проведення експертиз, експертного дослідження і оцінки висновків експертів завжди були предметом дослідження багатьох вчених-криміналістів. Можна відзначити таких вчених, як А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченко, М. Я. Сегай, Г. М. Нагорний, Ю. М. Мирошниченко, Н. В. Нестор, В. Т. Нор, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян, І. В. Стародубов, О. О. Садченко, М. В. Салтєвський, Д. Б. Сергєєва, В. М. Тєртишник, М. Г. Щєрбаковський та багато інших.

Мета дослідження. Метою даної публікації є визначення проблемних питань і суперечностей у правовому регулюванні судово-експертної діяльності, привертання уваги до практичних аспектів організації експертної діяльності та дискусійних вимог чинного законодавства, а також надання пропозицій щодо шляхів усунення наявних суперечностей на законодавчому рівні.

Викладення основного матеріалу. У процесуальних кодексах України не міститься визначення поняття «судова експертиза», натомість установлено мету її проведення, а саме з'ясування обставин, які мають значення для провадження.

Разом із цим, відповідний термін «судова експертиза» зазначений у ст. 1 Закону України «Про судову експертизу»: судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [4].

Спеціальні знання – це професійні знання, отримані в результаті навчання, а також навички, в процесі практичної діяльності в різноманітних галузях науки, техніки та інших суспільно корисних галузях людської діяльності, які використовуються разом із науково-технічними засобами під час проведення експертизи. Змістом відповідних спеціальних знань є обґрунтовані положення і правила, які можуть відноситися до будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва тощо [9].

Необхідність використання спеціальних знань експертом у судочинстві зумовлена тим, що в процесі здійснення правосуддя суд стикається з необхідністю встановлення таких фактів (обставин), дані про які потребують спеціальних досліджень. Експертиза – це науковий процес, результатом якого є висновок експерта, що відображає фактичні обставини справи.

Як зазначається в п. 2 постанови пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 № 4 «Про деякі питання практики призначення судової експертизи», судова експертиза призначається лише у разі дійсної потреби у спеціальних знаннях для встановлення фактичних даних,

що входять до предмета доказування, тобто у разі, коли висновок експерта не можуть замінити інші засоби доказування. Якщо наявні у справі докази є взаємно суперечливими, їх оцінку в разі необхідності може бути здійснено господарським судом з призначенням відповідної судової експертизи [8].

Водночас висловлюється думка про те, що суддя не в змозі достатньо мірою орієнтуватися у всіх тонкощах сучасного, великого за обсягом законодавства, яке до того ж постійно змінюється та розвивається. Такий швидкий розвиток невідворотно супроводжується ухваленням нових, подекуди суперечливих законів, постанов й інших нормативних актів. У цих складних обставинах у кожній з галузей права можна умовно окреслити коло загальновідомих для юристів-практиків, найбільш часто застосовуваних ними, знань (у т. ч. і спеціальних). Однак знання тонкощів сучасного законодавства у багатьох випадках вкрай необхідно для встановлення обставин справи.

З метою удосконалення положень нормативно-правових актів з питань судово-експертної діяльності внесені зміни, зокрема, до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (далі – Інструкція) [6].

Зокрема, відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 20.01.2021 № 243/5 (набув чинності 02.02.2021), згідно з вимогами п. 1.8 Інструкції підставою для проведення експертизи відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовим зверненням особи у випадках, передбачених законом, в якому обов'язково зазначаються її реквізити, номер справи або кримінального провадження або посилання на статтю закону, якою передбачено надання висновку експерта, перелік питань, що підлягають вирішенню, а також об'єкти, що підлягають дослідженню [5].

В інших випадках проводиться експертне дослідження, підставою для якого є договір з експертом чи експертною установою, укладений за письмовою заявою (листом) замовника (юридичної або фізичної особи), з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються.

Проте, слід зауважити, що результати проведення експертиз та експертних досліджень викладаються у письмовому документі – висновку експерта.

Отже, не буде вважатися судовою експертизою висновок експерта, складений за заявою юридичної чи фізичної особи до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань чи відкриття судом відповідного провадження. Також, може не мати доказового значення й висновок експерта за результатами проведення експертного дослідження, хоча й підготовлений особою, яка є атестованим судовим експертом.

Основною відмінністю зазначених вище результатів проведених експертом досліджень, що мають значення для суду, є відомості у висновку

про попередження (обізнаність) експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок, а у випадку призначення експертизи судом – також про відповідальність за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Так, відповідно до рішення Великої Палати Верховного Суду від 18.12.2019 № 522/1029/18 висновок експерта не може бути належним і допустимим доказом, якщо у ньому не зазначено, що експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок, і що такий висновок підготовлено для подання до суду. Тому такий висновок слід визнати недопустимим доказом [7].

Крім того, вимогами процесуального законодавства України передбачено можливість проведення експертизи на замовлення учасників справи.

Зокрема, ч. 6 ст. 106 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) встановлено, що експерт, який склав висновок за зверненням учасника справи, має ті самі права і обов'язки, що й експерт, який здійснює експертизу на підставі ухвали суду. Згідно з ч. 5 ст. 106 ЦПК України у висновку експерта повинно бути зазначено, що висновок підготовлено для подання до суду, та що експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок [1].

Водночас, відповідно до судової практики, у разі якщо у висновку експерта не зазначено, що він обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок та те, що висновок підготовлено для подання до суду, даючи йому оцінку, суди не визнають такий висновок належним та допустимим доказом.

Тому, учасникам справи завжди слід ретельно готувати відповідне звернення до експертної установи про проведення судової експертизи в рамках відповідної судової справи (провадження) з обов'язковим зазначенням, зокрема, номеру справи (кримінального провадження), щоб при складенні висновку експерт міг правильно застосувати норму законодавства, яка передбачає обов'язковість внесення відомостей до висновку експерта щодо його обізнаності про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок.

Стосовно інших внесених до Інструкції змін, слід зазначити, що включено п. 4.2, відповідно до якого у разі коли призначена первинна, додаткова, повторна або комплексна експертиза за процесом дослідження чи наданими об'єктами не є такою по суті, керівник експертної установи міг організувати проведення відповідної експертизи, а у вступній частині висновку зазначалися мотиви зміни її процесуального визначення відповідно до законодавства [6].

Отже, на даний час експертами виконуються експертизи в тому процесуальному визначенні, що міститься у відповідному документі про її призначення.

Навіть якщо процесуальний статус експертизи визначений замовником її проведення очевидно помилково, за будь-яких умов керівник установи не може здійснювати самостійне змінення порядку її проведення відповідно до іншого процесуального статусу. Усунення подібного недолі-

ку потребує направлення клопотання до замовника з пропозицією розглянути та вирішити відповідне організаційне питання.

Крім цього, з метою розгляду судами справ у розумні строки, також виключений абз. 2 п. 4.10 Інструкції щодо можливості керівника експертної установи призупинити проведення експертизи на строк до 30 календарних днів за заявою органу (особа), який (яка) призначив (ла) експертизу (залучив (ла) експерта), про продовження строків подання додаткових матеріалів [6]. Фактично, це означає необхідність повертати матеріали без виконання експертизи у разі завершення встановлених строків розгляду клопотань, якщо за наявними матеріалами проведення експертизи принаймні частково неможливе. За наявності в судах систематичних проблем із надсиланням матеріалів засобами поштового зв'язку вказане може негативно впливати на терміни розгляду судами справ.

Також, відповідно до внесених змін до Інструкції керівник експертної установи не має можливості самостійно перевіряти висновки експертів за результатами проведених досліджень на предмет недотримання чи відхилення від методики дослідження, у зв'язку з вилученням п. 4.12, що передбачав дане право. Разом із цим, в Інструкції залишився передбачений п. 1.10 обов'язок керівника експертної установи здійснювати контроль за дотриманням законів та інших нормативно-правових актів з питань експертизи [6].

Отже, посилюється роль замовників проведення судових експертиз, які мають належним чином готувати необхідні матеріали, оперативно виконувати клопотання, а суди, крім того, – усебічно й повно оцінювати висновки експертів, аналізуючи всі матеріали справи у сукупності.

Висновки. Зміни, що відбулися в законодавстві про судово-експертну діяльність протягом останнього часу, мали на меті усунути окремі недоліки застосування правового регулювання у зазначеній сфері. Водночас, на практиці, наведені у даній статті зміни суттєво вплинули на організацію проведення судових експертиз та експертних досліджень. Зокрема, зважаючи на необхідність направлення експертами клопотань щодо уточнення процесуального статусу експертизи, а також повернення замовнику на доопрацювання документа про її призначення, це інколи призводить до більш тривалого виконання експертизи та загалом впливає на терміни розгляду справи судами.

Крім цього, доцільно більш чітко врегулювати порядок призначення та проведення судових експертиз на замовлення інших осіб. Оскільки відповідно до вимог ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [4]. Проте складення висновку експерта за результатами проведення судової експертизи передбачає зазначення у ньому інформації про обізнаність експерта стосовно кримінальної відповідальності за завідомо неправдивий висновок. Вимоги щодо внесення до висновку вказаної інформації передбачені положеннями ч. 5 ст. 106 ЦПК України [1], ч. 5 ст. 101 Господарського процесуа-

льного кодексу України [2], ч. 6 ст. 104 Кодексу адміністративного судочинства України [3]. Отже, застосування вказаних вимог передбачає наявність судового процесу. Поза межами судового процесу на замовлення інших осіб, відповідно, складається висновок експерта за результатами проведення експертного дослідження, що не передбачає зазначення у ньому про обізнаність експерта щодо кримінальної відповідальності, оскільки сама така відповідальність передбачена ст. 384 Кримінального кодексу України лише в разі складання завідомо неправдивого висновку для певного кола органів: органу, що здійснює досудове розслідування, виконавче провадження, суду, Вищій раді правосуддя, тимчасовій слідчій чи спеціальній тимчасовій слідчій комісії Верховної Ради України.

Законодавство про судово-експертну діяльність, безумовно, потребує усунення прогалин та внесення відповідних змін, приведення нормативно-правових актів у відповідність до зазначеної сфери та Законів України, зокрема, узгодити вимоги ст. ст. 1 та 7¹ Закону України «Про судову експертизу» [4], в частині підстав (їх наявності чи відсутності) проведення судових експертиз за зверненням інших осіб поза судовим процесом, а також п. 1.8 Інструкції [6] з рішенням Великої Палати Верховного Суду [7] щодо зазначення у висновку стосовно обізнаності експерта про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок, і що такий висновок підготовлено для подання до суду.

Перелік посилань

1. Цивільний процесуальний Кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
2. Господарський процесуальний Кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
4. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
5. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів з питань судово-експертної діяльності: наказ Міністерства юстиції України від 20.01.2021 № 243/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0089-21>

References

1. Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 18.03.2004 No. 1618-IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (in Ukrainian).
2. Economic Procedural Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 06.11.1991 No. 1798-XII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12> (in Ukrainian).
3. Administrative Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 06.07.2005 No. 2747-IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (in Ukrainian).
4. On forensic examination: Law of Ukraine dated 25.02.1994 No. 4038-XII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (in Ukrainian).
5. On the approval of Amendments to some regulatory legal acts on forensic activities: Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated January 20, 2021 No. 243/5. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0089-21>

6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.12.2019 № 522/1029/18. URL: <https://www.uacourt.openregister.info/nevyznachena-kategoriya--2?document=87144996>
8. Про деякі питання практики призначення судової експертизи: постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 23.03.2012 № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-12>
9. «Науково-практичний коментар до статті 41 Господарського процесуального кодексу України»: Науково-практичний коментар від 26.09.2014. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK002514#>
6. On the approval of the Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert research and Scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert research: Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 08.10.1998 No. 53/5. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (in Ukrainian).
7. Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court of 18.12.2019 No. 522/1029/18. Retrieved from: <https://www.uacourt.openregister.info/nevyznachena-kategoriya--2?document=87144996> (in Ukrainian).
8. On some issues of the practice of appointing a forensic examination: Resolution of the Plenum of the Supreme Economic Court of Ukraine dated 03.23.2012 No. 4. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-12> (in Ukrainian).
9. "Scientific and practical commentary on Article 41 of the Economic Procedure Code of Ukraine": Scientific and practical commentary dated 26.09.2014. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/KK002514#> (in Ukrainian).

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ВНЕСЕНИЯ ИЗМЕНЕНИЙ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО

**С. Н. Кухарева
Д. В. Кальной**

В статье рассматриваются законодательные изменения в части регулирования проведения судебных экспертиз и экспертных исследований. Анализируется их практическое применение в судебно-экспертной деятельности и использования результатов исследований в судебной практике. Осуществлен краткий анализ судебной практики на предмет оценки судами выводов экспертов, с учетом внесенных изменений в законодательство о судебно-экспертной деятельности, и признание их надлежащими доказательствами по делу. Проблематика данной статьи связана с необходимостью урегулирования надлежащим образом вопроса проведения судебных экспертиз и экспертных исследований, из-за наличия ряда противоречий в таком регулировании в настоящее время. В частности, относительно четкого определения и урегулирования правового и процессуального статуса заключения эксперта и

экспертного исследования, а также специальных знаний. Применение требований законодательства о судебно-экспертной деятельности с учетом внесенных изменений, в части предоставления заключения эксперта по заказу других лиц до открытия производства в деле, на практике оценивается критически, поскольку соответствующие выводы могут не учитываться судами (как не имеющие соответствующего процессуального статуса выводы). Законодательство о судебно-экспертной деятельности требует устранения пробелов и внесения соответствующих изменений, приведения нормативно-правовых актов в соответствие. В частности, согласовать требования статей 1 и 7¹ Закона Украины «О судебной экспертизе» касательно оснований (их наличия или отсутствия) проведение судебных экспертиз по обращению других лиц вне судебного процесса, а также пункта 1.8 Инструкции о назначении и проведении судебных экспертиз и экспертных исследований утвержденной приказом Министерства юстиции Украины от 08.10.1998 № 53/5 с Постановлением Большой Палаты Верховного Суда от 18.12.2019 № 522/1029/18 относительно указания в экспертном заключении относительно осведомленности эксперта об уголовной ответственности за заведомо ложный вывод, и что такой вывод подготовлено для представления в суд.

Ключевые слова: правовое регулирование, экспертиза, экспертное исследование, эксперт, специальные знания, процесс, осведомленность, предупреждение, законодательство.

CURRENT PROBLEMS OF LEGAL REGULATION FORENSIC ACTIVITY IN CONTEXT OF AMENDMENTS TO LEGISLATION

**S. Kukhareva
D. Kalnoi**

The article deals with legislative amendments in the regulation of forensic examinations and expert research. Its practical application in forensic activity and the use of research results in forensic practice is analyzed. A brief analysis of judicial practice has been carried out for the courts to assess the conclusions of experts, taking into account the amendments made to the legislation on forensic activity, and its recognition as appropriate evidence in the case. The problematic of this article is related to the need to properly regulate the issue of conducting forensic examinations and expert research, due to the presence of a number of contradictions in such regulation now. In particular, regarding a clear definition and regulation of the legal and procedural status of an expert opinion and expert research, as well as special knowledge. The application of the requirements of the law on forensic activities, as amended, with regard to the provision of expert advice to other persons on request prior to the commencement of proceedings in a case, is critically evaluated in practice, as the relevant conclusions may not be taken into account by the courts (as not having an appropriate procedural status).

The legislation on forensic activity requires the elimination of gaps and the introduction of appropriate changes, bringing the regulatory legal acts in accordance. In particular, to agree on the requirements of Articles 1 and 7¹ of the Law of Ukraine "On Forensic Examination" regarding the grounds (its presence or

absence). For conducting forensic examinations on the appeal of other persons out of court proceedings, as well as clause 1.8 of the Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and forensic investigations approved by order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 08.10.1998 No. 53/5. With the Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court, dated 18.12.2019 No. 522/1029/18 regarding the indication in the expert opinion regarding the expert's knowledge of criminal liability for a knowingly false conclusion, and that such a conclusion was prepared for submission to court.

Key words: legal regulation, examination, expert research, expert, special knowledge, process, awareness, warning, legislation.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.17>
УДК 343.98

Тетяна Петрівна Кривак
молодший науковий співробітник
відділу наукової діяльності та міжнародного співробітництва
лабораторії організації наукової, методичної діяльності,
нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва

ORCID 0000-0002-0679-1080
E-mail: t.kryvak@kndise.gov.ua

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України

ПРОБЛЕМА ВАРІАНТНОСТІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕРМІНІВ В ОБЛАСТІ КРИМІНАЛІСТИКИ Й СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У статті розглянуто особливості перекладу термінів в області криміналістики й судової експертизи та проблему варіантності, яка виникає в процесі перекладу. Виявлено, що варіантність при перекладі термінів в області криміналістики й судової експертизи є як позитивним явищем, так і негативним, проте слугує передумовою віднайдення точного та однозначного еквіваленту з мови оригіналу, в залежності від контексту. Проаналізовано лексичні трансформації, які використовуються під час перекладу термінів, та визначено необхідність досягнення ефекту змістовної та контекстуальної ідентичності під час перекладу термінів.

Ключові слова: *термінологія, варіантність перекладу, криміналістика, судова експертиза.*

Постановка проблеми. Невпинно зростаюча міжнародна взаємодія у сфері криміналістики породжує супровідні, але від цього не менш важливі питання, а саме: вироблення єдиної технічної мови, включаючи термінологію у галузі криміналістики та судової експертизи. Особливо гостро про-